दूणाशश्चेति" कात्या०श्रौ०२२। ८।२६। "उत्तरस्तृतीयः सप्तदशः द्विनामा भवति बहुहिरण्य इत्येकं दूणाशश्च द्वितीयं नाम" संप०। तस्य च तथादक्षिणायुक्तत्वात् अर्श० अचि तथात्वम्।

दूत त्रि० दु-गतौ "दुतनिभ्यां दीर्घश्च" उणा०त कित् दीर्घश्च दू-परितापे कर्त्तरि क्त वा दीर्घान्तस्य न नत्वम् "दुग्वो-र्दीर्घश्च" पा० सूत्रेण दुनोतेरेव नत्वदीर्घयोर्विधानात्। १सन्देशहरे अमरः। २उपतप्ते च "चारेक्षणो दूतमुखः पुरुषःकोऽपि पार्थिवः" माघः तत्र साधारणदूतलक्षणं तद्भेदाश्च सा०द० उक्ता यथा निसृष्टार्थो मितार्थश्च तथा सन्देशहारकः। कार्य्य-प्रेष्यस्त्रिधा दूतो दुत्यश्चापि तथाविधाः" तत्र कार्यप्रेष्यो दूत इति लक्षणम्। तत्र "उभयोर्भावमुन्नीय स्वयं वदति चोत्तरम्। सुश्लिष्टं कुरुते कार्यं निसृष्टार्थस्तु स स्मृतः" उभयोरिति येन प्रेषितो यदन्तिकं प्रेषितश्च। "मितार्थभाषी कार्यस्य सिद्धिकारी मितार्थकः"। नृपतिदूतलक्षणं युक्तिकल्पतरावुक्तं यथा

"परेङ्गितज्ञः परवाग्व्यङ्ग्यार्थस्यापि तत्त्ववित्। सदोत्पन्नमतिर्धीरो दूतः स्यात् पृथिवीपतेः। दूतञ्चैव प्रकुर्वीत सर्वशास्त्रविशारदम्। इङ्गितज्ञं तथा सभ्यं दक्षं सत्कुलसम्भवम्। अनुरक्तः शुचिर्दक्षः स्मृतिमान्देशकालवित्। वपुष्मान् वीतभीर्वाग्मी दूतो राज्ञः प्रशस्यते। दूत एव ह्यसम्मत्तो भिनत्त्येव हि सङ्गतान्। विमृष्यार्थो१ मितार्थश्च२ तथा शासनहारकः३। दूतास्त्रयोऽमात्यगुणैः समैः पादार्द्धवर्जितैः। विमृष्यार्थं कार्यवशात् शासनं तु करोति यः१। मितार्थः२ कार्य-मात्रोक्तौ स कुर्य्यादुत्तरोत्तरम्। यथोक्तवादी सन्देश हारको लेखहारकः३। तत्र दूतो व्रजन्नेव चिन्तयेदु-त्तरोत्तरम्। वार्त्ताविशेषं भूपाय झटित्येवान्यवेश्मनि। दूतो हि न लिखेत् किञ्चित् निर्णेता वा विनिर्णयम्। पृच्छ्यमानोपि न ब्रूयात् स्वामिनः क्वापि वैशसम्" कामन्द० शास्त्रे च राजदूततद्भेदचरलक्षणं चोक्तं यथा "कृतमन्त्रस्तु मन्त्रज्ञो मन्त्रिणां मन्त्रसम्मतम्। यात-व्याय प्रहिणुयाद्दूतं दूत्याभिमानिनम्। प्रगल्भः स्मृतिमान्वाग्मी शास्त्रे चास्त्रे च निष्ठितः। अभ्यस्त-कर्मा नृपतेर्दूतो भवितुमर्हति। निसृष्टार्थो१ मितार्थश्च२ तथा शासनवाहकः३। सामर्थ्यात्पादतो हीनो दूतस्तु त्रिविधः स्मृतः। स भर्त्तुः शासनाद्गच्छेद्गन्तव्यमुत्तरो-त्तरम्। स्वराष्ट्रपरराष्ट्राणामिति चेति च चिन्तयन्। अन्तःपालांस्तु कुर्वीत मित्राण्याटविकांस्तथा। जल-स्थलानि मार्गांश्च विद्यात् स्वबलसिद्धये। नाविज्ञातः पुरं शत्रोः प्रविशेच्च न संसदि। कालमीक्षेत कार्य्यार्थ-मनुज्ञातश्च निष्पतेत्। सारवत्ताञ्च राष्ट्रस्य दुर्गं तद्गुप्ति-मेव च। छिद्रं शत्रोर्विजानीयात् कोषमित्रबलानि च। उद्यतेष्वपि शस्त्रेषु यथोक्तं शासनं वदेत्। रागाप-रागौ जानीयात् प्रकृतीनाञ्च भर्त्तरि। भृत्यपक्षस्य चा-पायं कुर्य्यादनतिलक्षितः। पृच्छ्यमानोऽपि न ब्रूयात् स्वस्वामिप्रकृतिच्युतिम्। ब्रूयात् प्रसृतया वाचा सर्वं वेद भवानिति। फलेन नाम्ना द्रव्येण कर्म्मणा च महीयसा। कुर्य्याच्चतुर्विधं स्तोत्रं पक्षयोरुभयोरपि। विद्याशिल्पोपदेशेन संश्लिष्योभयवेतनैः। भृत्यपक्षञ्च जानीयात्तद्भर्तुश्च विचेष्टितम्। तीर्थाश्रमाश्रयस्थाने शास्त्रविज्ञानहेतुना। तपस्विव्यञ्जनोपेतैः स्वचरैः सह संवसेत्। सन्तापं कुलमैश्वर्य्यं त्यागमुत्थानसौष्ठवम्। अक्षुद्रतां भद्रताञ्च भर्त्तुर्भेद्येषु दर्शयेत्। सहेतानिष्ट-वचनं कामक्रोधञ्च वर्जयेत्। नान्यैः शयीत, भावं स्वं रक्षेद्विद्यात्परस्य च। काले व्रजति मेधावी न खिद्ये-तात्मसिद्धये। क्षिप्यमाणञ्च बुध्येत कालं नानार्थ-लोभनैः। एतेष्वहःसु गच्छत्सु न तत्र पृथिवीपतेः। पश्यति व्यसनं किञ्चित्स्वयं वा कर्तुमिच्छति। स्वान्तः-प्रकोपमथ वा विनेतुं नीतिवित्तमः। सस्यादेः संग्रहं कर्तुं स्वदुर्गे दुर्गसत्क्रियाम्। स्वपक्षाभ्युदयाकाङ्क्षी देशकालावुदीक्षते। तत्र यात्रास्वयं चित्तमाश्वास्यैव समीहते। यात्राकालक्षयार्थी वा तत्र चायं विलम्बते। काले विक्षिप्यमाणे तु तर्कयेदिति पण्डितः। कार्य्यकाल-विपत्तिञ्च व्यक्तां ज्ञात्वा विनिष्पतेत्। तिष्ठन् वार्त्ता-विशेषार्थान् भर्त्तुः सर्वान्निवेदयेत्। रिपोः शत्रुपरि-च्छेदः सुहृद्बन्धुविभेदनम्। दुर्गकोषबलज्ञानं भृत्यपक्षोप-संग्रहः। राष्ट्रात् व्यपेतपालानामात्मसात्करणं तथा। युद्धापसारभूज्ञानं दूतकर्मेति कथ्यते। दूतेनैव नरेन्द्रस्तु कुर्वीतारिविकर्षणम्। स्वपक्षे च विजानीयात् परदूत-विचेष्टितम्। तर्केङ्गितज्ञः स्मृतिमान् मृदुर्लघुपरिक्रमः। क्लेशायाससहो दक्षश्चरः स्यात् प्रतिपत्तिमान्। तपस्वि-लिङ्गिनो धूर्त्ताः पण्यशिल्पोपजीविकाः। चराश्चरेयुः परितः पिबन्तो जगतां मतम्। निर्गच्छेयुर्विशेयुश्च सर्ववार्त्ताविदोऽन्वहम्। चराः सकाशान्नृपतेश्चक्षुर्दूर-